AMERİKAN KIZILDERİLİ ŞAMANİZMİ İLE ORTA ASYA–SİBİRYA TÜRK ŞAMANİZM'İNİN BENZERLİKLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ÇALIŞMA

Ahmet Ali ARSLAN*

Özet

Kuzey Amerika yerli Kızılderilileri ve Doğu-Batı Sibirya, Orta Asya Türk Devlet ve toplulukları arasında yaşayan Şamanizm, kitaplar okuyarak kolayca öğrenilebilecek bir konu değildir. Şamanlık, yapılan ayinlere katılarak, mistik yerleri ziyaret ederek veya bir Şamanın yanında çalışarak ve onu taklit ederek elde edilemez. Türk Şamanizminin veya "Kamlığının" inkar edilemeyen değerleri saha araştırmacıları, uzmanlar ve akademisyenler tarafından devamlı olarak gün ışığına çıkarılmaktadır. Sibirya, Orta Asya Türk Şamanları ve Amerikan Kızılderili Şamanlarının izledikleri yol ve yaşadıkları hayat tahmin edildiği kadar kolay değildir. Amerikan Kızılderili ve Türk Şamanizmi arasındaki paralellikler akademik anlamda sosyal antropologlar, sosyologlar ve folklorcuları şaşırmağa devam ediyor.

Anahtar kelimeler: Kızılderili Şamanlar, Sibirya Şamanları, Orta Asya Şamanları, Türk Kültürü, Türk Şamanlığı.

A COMPARATIVE STUDY ON NATIVE AMERICAN AND SIBERIAN, CENTRAL ASIAN TURKISH SHAMANIZM

Abstract

Shamanism which lives among Native American Indians, East-West Siberian territories, Central Asian Turkish states and communities, is not an academic discipline that can be learned from books easily. Shamanism can not be grasped by participating in rituals, visiting holy power places, or following in the footsteps of a Shaman. Undeniable values of Turkish Shamanism or known as "*kamlik*" are constantly being brought to daylight by scientific field researchers and academics. The path and life of the Siberian and Central Asian Turkish Shamans are not easy

* Yard. Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi. 1975 yılında "İngiliz ve Türk Çocuk Oyunları" adlı yüksek lisans, 1980 yılında "Kuzey Britanya (İskoçya, İrlanda) ve Kuzeydoğu Anadolu (KARS) Halk Edebiyatlarında Masallar" adlı doktora tezlerini hazırladı. Atatürk Kültür Kurumu Yayınları arasında "Kuzey Britanya ve Kuzeydoğu Anadolu(Kars) Halk Edebiyatlarında Masallar I-II" adlı eserleri 1999 yılında yayınlandı. Yazarın "Dar Geçit, Azerbaycan'ın Demokrasi Yolunda Çilesi" 1999; "Ataların İzi İle, Kızılderili-Türk Kültür İlişkileri" 2004; "Taş Kınası, Kars Azeri Ağzıyla Şiirler", 2004 tarihlerinde yayınlandı. Ayrıca değişik dergilerde yayınlanmış bilimsel ve akademik makaleleri bulunmaktadır. Halen Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Modern Diller Yüksek Okulu, Mütercim-Tercümanlık Bölümünde Öğretim Üyesi.

as imagined. The parallelisms between Native American Indian Shamanism and Turkish Shamanism or “kamlik” continue to amaze the social anthropologists, sociologists and folklorists worldwide in academic manner.

Key words: Native American Shamanism; Siberian Shamanism; Central Asian Shamanism; Turkish culture; Turkish Shamanism.

Amerika Kızılderili Kabileleri ile bugün Orta Asya, Kırgızistan, Kazakistan, Güney ve Kuzeydoğu Sibirya’da yaşayan Tuva, Altay, Hakas, Televi ve Saka Türkleri arasında bütün canlılığı ile yaşayan Türk Şamanizm’inin ortak özelliklerine geçmeden önce, Amerika Kızılderililerinin nereden Amerika Kıtası’na geldiklerine dair bazı kayıtlara göz atmamız gerekmektedir.

Amerika’da binlerce yıl yaşadıkları halde, bugün, tamamen yok olmuş kabul edilen yerli Kızılderili kabileleri arasında yaşayan Kızılderili Şamanizm’inin durumunu daha iyi anlamak için, onların hangi yollarla Amerika’ya geçtiklerinin bilinmesi şarttır. Kızılderililerin Amerika’ya geçiş yolunu ve asıl çıkış noktalarını tespit ettikten sonra, Sibirya’da yaşayan Türk Şamanizm’i ile neden bu kadar yakın benzerlik gösterdiği konusu daha iyi anlaşılmış olacaktır. Amerika Kızılderilileri bu kıtaya gökten gelmedikleri gibi, onların inandıkları yerli Kızılderili Şamanizm’i de yoktan var olmamıştır. Amerika Kızılderili Şamanizm’i, büyük bir göçle Orta Asya ve Sibirya’dan koparak Bering Boğazı üzerinden Amerika Kıtası’na geçenlerin beraberlerinde getirdikleri ve yaşattıkları tarihî kültür hatırasının bugüne kadar canlılığını korumuş olan gerçek uzantısıdır.

Amerika yerli Kızılderilileri, başlarına getirilen tarihî felâketi ve “Soluk Benizli’lerin organize ettikleri katliâmlarla ilgili hatıralarını kendi kabilelerinin karakterine uygun bir tarzda anlatırlar. Kızılderililerin, Avrupa’dan gelen define avcısı “Beyaz”ların başlattığı katliâm, yağma ve sürgünlere hangi gözle baktığını Amerika ve dünyada hiçbir kimse yazmamıştır. Beyazlar ise, Kızılderilileri hep “kafa derisi yüzen”, cani, çapulcu ve soyguncu katil tipinde göstermeye çalışmıştır. Sadece Hollywood stüdyolarında, Amerika’daki Kızılderilileri kötüleyen ve onları alçaltmaya yönelik 15 binden fazla film çevrilmiştir. Bunun yanında “Beyazlar” hiçbir zaman Avrupa’dan gelip, Amerika Kıtası’nda onbirlerce seneden beri yaşamakta olan bu Kızılderili kabillerini katletmeye haklarının olup–olmadığını yazmamışlardır. Bunu itiraf etmeğe cesaret edememişlerdir.

Eğer “Beyazlar”, Kızılderililerin onbirlerce yıldır yaşamakta oldukları topraklara saldırmayıp, onların büyük değer verdikleri ve hayatlarını devam ettirmeleri için büyük bir titizlikle korudukları yüz binlerce buffaloyu, yaban sığır varlığını sadece derileri için sürüler halinde katletmeselerdi, içme sularını kirletip zehirlemeselerdi. Kızılderililerin “Beyaz”lardan bu kadar nefret etmeleri asırlar boyu devam etmezdi. Beyazlar, Avrupa’dan gelip Amerika Kıtası’na ayak bastıkları 1492 yılına kadar Amerika yerli Kızılderili kabileleri arasında “çiçek”, “kızamık”, “boğmaca”, “frengi”, “cüzzam” gibi öldürücü ve bulaşıcı zührevî hastalıkların hiç birisi yoktu ve bilinmiyordu.

Beyazların Amerika’ya ayak basmasıyla Kızılderili katliâmları başladı. Kızılderililerin yaşayış ve yerleşim yerleri büyük bir hızla yağma ve tahrip edildi. Kızılderililerin dinî merasimleri için diktikleri mabedler yakıldı–yıkıldı ve içlerindeki değerli altın, gümüş ve kıymetli taşlarla süslü eşyalar yağma edildi. Kabile halkının büyük değer verdiği ve hürmet ettiği tarihçiler, liderler ve yaşlı kabile reisleri boğazlandılar. Dünyaca ünlü nüfus uzmanlarının hesaplamalarına göre Avrupalıların Amerika’ya ayak basmasından sonra 16. yüzyılın sonlarına kadar devam eden katliâmlar, hastalık ve sürgünlerden sonra Güney ve Kuzey Amerika’da 50 milyon Kızılderili sistematik olarak bilinçli bir şekilde yok edilmiştir. Amerika Kızılderilileri,

dünyanın gelmiş geçmiş en büyük soykırımına kurban olmuş tek millettir. Ünlü nüfus ve demografya uzmanları, Kristof Kolomb'dan önce Amerika kıtasında 30 milyona yakın Kızılderili'nin yaşamakta olduğunu tahmin ediyorlar. Bugün ise Amerika Kıtasında yaşayan Kızılderililerin nüfusu 3 milyondan biraz fazladır.

Beyazların Amerika'ya ayak basmasından sonra yerli Kızılderililerin hayat tarzı tamamen dağıtılmış, bu sefer "Avrupalılaştırma" devri ve bu gaye için uygulanan tahribat, zorla "Hıristiyanlaştırma" hareketleri ile katliâmların ikinci perdesi başlamıştır. İspanyollar'ın yaptıkları tahribatlar incelenirse, Yucatan'da (Yukatan) Kızılderili Şamanları Hıristiyanlaştırmak için Maya'lardan kalma bütün kitaplar yakılmıştır. Maya'ların gerçek tarihi ancak gizli kalmış abide ve duvar yazıtlarından binbir güçlükle gün ışığına çıkarılabilmiştir.

1637 yılında, New England bölgesinde kendilerine boyun eğmeyen Kızılderililere topyekûn savaş ilân eden işgalci "Beyazlar", P e q u o t Kızılderilileri'ni ateşte diri–diri yakarak ve çocukları kılıçtan geçirerek, bu soylu Kızılderili kabilesini son ferdine kadar tarihten sildiler. Amerika'yı kuran liderlerden Andrew Jackson Kızılderilileri "Vahşi Kurt" sürülerine benzetirken, General Philip Sheridan ise "En iyi Kızılderili, ölü bir Kızılderili"dir, şeklinde tarihe geçen sözüyle tutum ve davranışlarını gizlemek lüzumunu bile hissetmemiştir. Bütün bu olanlara ve beyazların karşı propagandalarına rağmen, dünyada Kızılderili olmayan cemiyet ve milletler, katledilen Kızılderililerden bugün sağ kalanlara büyük bir şefkat, hürmet ve saygıyla yaklaşmaktadır.

Özel topluma kampları olarak bilenen "Reservasyon"larda mahkûm hayatı yaşayan Kızılderililerin dinî hürriyetleri kısıtlı ve inandıkları Şamanizm geleneğini resmî olarak devam ettirmelerine izin verilmemektedir. Hükümet yetkilileri Şamanizm'in sadece toplantı ve gösterilerde "turistik" bir **"**komedi" olarak sahnelenmesine izin veriyor. Kızılderililerin kendilerini idare etme hakları ellerinden alınmıştır. Onlar, "sarhoş", "tembel" ve "vergi vermeden yaşayan asalak ve başıbozuklar alayı" olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Bugün bile, Kızılderili olmayan Amerikalıların çoğu, onbirlerce yıl bu toprakların sahibi olarak yaşamış Kızılderililere aynı gözle bakmaktadır.

Yakima Kızılderilileri'nin Büyük Reisi Veninock 1915 yılında hiç kimseden korkmadan görüşlerini açıklarken şunları söylemiştir: "Biz buraya Gök Tanrı tarafından yerleştirildik. Ben bu topraklara ne başka ülkelerden getirildim, ne de geldim. Ben buraya Gök Tanrı tarafından özel olarak gönderildiğimi biliyorum." Amerika Kızılderilileri Kristof Kolomb'tan binlerce yıl önce bu topraklarda yaşamış ve hala yaşamaktadır. Kızılderililer Amerika'ya nereden gelmişlerse, mutlaka saha önceden gelişmiş ve yaşanmış bir kültürün içinden gelmişlerdir. Sioux (Su) Kabilesinin Büyük Reisi Vine Deloria şunları kaydediyor: "...Eğer Amerika'da Üniversiteler Kızılderililer tarafından kontrol ve idare edilmiş olsaydı, bu gün Kızılderililerin Amerika Kıtasına nereden gelmiş oldukları hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde gün ışığına çıkarılmış olurdu."[1]

Amerika yerli Kızılderili Şamanları ile Sibirya'da yaşayan Türk ve diğer topluluklara mensup Şamanların giysileri, merasimlerde kullandıkları alet–edevat ve dinî merasimlerinin aynı olması yanında, iki kıtada değişik coğrafyalarda yaşayan insanların fizikî özelliklerinin de birbirine benzediğini yapılan bağımsız bilimsel araştırmaların sonuçlarından öğreniyoruz: "Sibirya tundralarında yapılan kazılarda, kemikten yapılmış dikiş iğneleri bulundu. Sibirya'da yaşayan insanların, geyik boynuzlarından "mızrak atan" aletler geliştirmiş oldukları tespit edildi. Bu mızrak atan aletlere bu gün Amerika kıtasında da rastlanmaktadır ve bunun adına Aztek dilinde "atl–atl (atıl–atıl) denilmektedir."[2]

[1] Betty Ballantıne–Ian Ballantine, The Native Americans, Wisconsin 1993, s.28.
[2] Ibid, s.29.

Amerika Kızılderilileri'nin Sibirya'dan gelerek Bering Boğazı'nı geçmek suretiyle Kıta'ya yerleştiklerini ilk defa 1589 yılında Jesuit misyonerlerinden Jose de Acosta yazdı. Acosta, Asya'dan açlık ve savaşların yol açtığı göçle, Kuzey–Doğu Sibirya'ya doğru göç eden insanların kütleler halinde Bering Boğazı'ndan geçerek, Kristof Kolomb'dan binlerce yıl önce Amerika'ya geldiklerini belirtmiştir. Amerika'ya gelenlerin ilk defa Buzul Devri'nin sonuna doğru Amerika'ya ayak bastıklarını, yapılan arkeolojik kazılardan çıkan insan kemikleri de ispatlıyor. Sibirya'da bulunan insan kemikleri, Amerika'da bulunan insan kemiklerinden binlerce yıl daha eski olduğu anlaşılmaktadır.

Amerika'da bulunan insan kemikleri ile Sibirya'da kazılar sonunda elde edilen insan kemikleri üzerinde yapılan DNA testleri, Bering Boğazı'nın her iki yakasında bulunan insan kemiklerinin aynı ırka ait olduğunu ve bu insanların Amerika'ya 20 bin yıl önce geldiklerini ispat etmektedir.[3]

Alaska'nın Güneyi ve Bering Boğazı'nın Amerika Kıtasında kalan kısmında yaşayan Yakutat Kızılderilileri, Asya'ya doğru "şehadet" parmağı şeklinde uzanan dalar ("Aleut" adaları) üzerinde yaşayan "Aleut" Kızılderililerini kendi dillerinde "Ana–uut"(Ana-Uç) olarak biliyor ve bu şekilde telaffuz ediyorlar.[4]

Eskimo, Aleut (Ana–uut) ve Na–Dene Kızılderili kabilelerinin yaşadığı bölgelerde bulunan insan kemikleri üzerinde yapılan genetik incelemeler. Bu insanların Asya'dan 7500 yıl önce Amerika Kıtasına geçtiklerini ispat ediyor. Arizona Devlet Üniversitesinden Antropolog Christ Turner'in yaptığı son araştırmalarda elde ettiği bulgularda, Amerika yerli Kızılderililerinin diş yapısı ile Asya'da Sibirya tundralarında yaşayan insanların diş yapısının aynı ve böylece Buzul Çağından sonra Asya'dan Kuzey Amerika kıtasına iki ayrı büyük göçün olduğu ortaya çıkmıştır.[5]

Dil bakımından benzerliğe gelince, bu insanların ayrı ayrı kıtalarda yaşamalarına rağmen aynı dili konuştuklarını belirten Stanford Üniversitesinden Joseph Greenberg, 12 bin yıl önce Amerika'ya yapılan başka bir göç dalgası ile gelen Kızılderili olarak adlandırılan bu insanların daha sonra Güneye doğru göç ederek, bugünkü Orta ve Güney Amerika topraklarına geçtiklerini kaydediyor.[6]

Asya'dan Kuzey Amerika kıtasına Bering Boğazı geçit olarak kullanılması suretiyle çeşitli zamanlarda büyük göç dalgalarının olduğunu ispat eden bilim adamları "...yapılan araştırmalarda DNA analizleri, bu insanların diş yapılarındaki ve bunun yanında konuştukları dilin birbirine çok benzemesi, bu insanların Asya Kıtasından Amerika'ya göç ettiklerini kanıtlamaktadır..." şeklinde görüş belirtmişlerdir.[7]

Asya'dan göç ederek, Bering Boğazı'nı aşarak Amerika Kıtası üzerinde devamlı olarak Güney'e doğru hareket eden Kızılderili kabileleri belirli bir seviyede bile olsa yaşanmış bir medeniyeti kendileri ile birlikte bu kıtaya getirmişlerdir. Bering Boğazı'ndan geçerek Amerika'ya giren bu insanlar, tekstili ve dokuma sanatını biliyorlardı: "...1924 yılında Nevada Eyaletinin Kuzeybatısında yer alan Lovelock Mağarası'nda yapılan kazıda 2 bin yıl önce elde dokunmuş bir battaniye bulunmuştur. Bu battaniyenin 600 adet çayır faresinin derisinden yapılmış ve hâlâ kullanılır durumda olduğu yapılan testlerle ayrıca

[3] İbid, s.32.

[4] Frederica de Lugana, The History and Culture of Yakutat Tlingit, 3 Vols, Vol:I, Washington D.C. 1972, s.213.

[5] Betty Ballantine–Ian Ballantine, op. cit., s.32.

[6] Ibid., s.32.

[7] Ibid., s.32.

tespit edilmiştir. Paiute (Paitu) ve Shoshone (Şaşoni) Kızılderili Kabileleri, bugün Nevada Çölü'nde yaşayan eski Kızılderili Kabilelerinin geride kalan akrabalarıdır..."[8]

Aleutian (ana–uut) Adaları'ndan istifade ederek, Asya'dan Amerika Kıtasına geçen kabililer, tabiat şartlarının zorlaması neticesinde gıdalarını denizden ve deniz ürünlerinden temin etmek mecburiyetinde kaldılar. Buna bağlı olarak bu bölgedeki kabilelerin giyim–kuşamları da yine bölgeye has bir tarzda dabak edilmiş deri elbiselerden ibaret olmuştur. Bu insanlar sığınacaklarını mağaralar içinde hazırlamış ve yeni doğan bebeklerini ise yine buradaki hayat şartlarına göre belirli bir yoldan büyütmüşler. Zor tabiat şartlarından dolayı burada yaşayan insanların ömrü kısa olmuştur.

Ölüm hadisesi baş verince, burada yaşayan Kızılderili kabilelerine mensup insanlar, diğer Orta Asya kabilelerine mensup insanların yaptıkları gibi, insanüstü tabiat güçlerinin varlığına inanarak onlara tapınmaya başladılar. İyi ruhlardan yardım temin etmek, kötü ruhlardan ve hastalıklardan korunmak için, kabilelerinin Şamanı'na baş vurdular ve boyunlarında "fetiş" ve gerdanlıklar taşımaya başladılar ve onların uğruna inandılar.[9]

Amerika'da olduğu kadar dünyanın çeşitli ülkelerinde bağımsız çalışmalarını ve araştırmalarını sürdüren ve kesin delillerle görüşlerini bir kaideye oturtturan bilim adamları, Sibirya'da yaşayan Türk topluluklarından Saka (Yakut)'ların sahip olduğu kültür ile Amerika yerli Kızılderili kültürü arasında büyük paralellik ve benzerlikler olduğunu belirtmektedir.

William Thalbitzer konu ile ilgili olarak yaptığı çalışmasında şunları açıklamaktadır. "...Arktik bölgesinde yaşayan halkların bu günkü dilleri ne olursa olsun, Yakut Türkleri ile Chukchee (Çukçi), Samoyedler ve Lapp'ların sahip oldukları kültürün şüphe götürmeyecek kadar bir birinin devamı olduğuna inanıyorum..."[10]

Kuzey Amerika'da Eskimo ve diğer Kızılderili kabileleri arasında önemli yeri ve mevkisi olan Şamanların aynı görevi yaptıkları görüşünü Mircea Eliade büyük bir güven içinde bilimsel kaynaklara dayanarak belirtmektedir.

Kuzey Amerika yerli Kızılderili ve Eskimo Şamanlarının ruhanî bir güçle denizin ve yerin dibine seyahat etmeleri, Asya'nın kuzeyinde, Yakut (Saka) Türkleri'nin ruhanî yol göstericisi olan Şamanları ile aynı karakteri ve özelliği göstermektedir. Eskimo Şamanı ile Yakut (Saka) Şamanı'nın dini merasimlerle giyindiği elbise ve ellerinde taşıdıkları "davul"ları arasında çok az farklılık vardır.[11]

Edward William Nelson[12] bir Alaska Şamanı'nın kendisine öbür dünyaya gidip, orada iki gün nasıl dolaştığını ve orada gördüklerini köyüne dönerek kendi halkına anlatırken nasıl dirildiğini anlattığını belirtmektedir. Alaska Şamanı, ruhlarla buluşmak için öldüğünü, iki gün öbür dünyada gezdiğini, yürürken devamlı olarak ağlama ve yas şarkıları duyduğunu, bu seslerin, ölenlerin arkasından yas tutanların çığlıkları olduğunu kaydetmektedir. Ölü olarak öbür dünyada gezen Alaska Şamanı, sonra bir köye varır. Burada iki gölge kendisini içeriye alır. Girdiği odanın ortasında bir ateş yanmaktadır. Şaman, ateşin üzerindeki kazanda et pişmekte olduğunu görür. Fakat Şaman, birilerinin devamlı olarak kendisini gözlediğini hissettiğini belirtir. Alaska Şamanı'nı odaya alan iki gölgenin ona kazanda pişen ete sakın dokunmaması gerektiğini tembihlediklerini söyler.

---

[8] Ibid., s.39.

[9] L.T. Jones, So Say the Indians, Texas 1970, s.9.

[10] William Thalbitzer, "Cultic Games and Festivals in Greenland", Cognres International des Americanistes 1924, Göteberg 1925, s.226–65.

[11] Mircea Eliade, Shamanism, Archaic Fecniques of Ecstasy, Paris 1951, s.288.

[12] Edward William Nelson, "The Eskimo About Bering Strait" 18th Report of Bureau of American Ethnology, Washington DC, Pt 1.1896–97, Published 1899, s.433.

Eğer bir Şaman öbür dünyada gördüğü herhangi bir ölü etine dokunursa bir daha ışıklı dünyaya geri dönmesi onun için çok zor bir olaydır. Alaska Şamanı bunu bildiğini ve ona göre davrandığını kaydeder. Alaska Şamanı daha sonra öbür dünyadaki seyahatine devam eder. Şaman oradan yolu takip ederek kendi mezarına geri döner. Seyahate çıkan ruhu, tekrar fizikî bedenine girer ve Şaman canlanır. Tekrar canlanan Alaska Şamanı, kendi köyüne geri döndüğünde, başından geçenleri köylülere anlatır.

Türk ve Kızılderili Şamanlarının ortak özelliklerinden bahsederken Mircea Eliade şunları kaydetmektedir. "... Öbür dünyaya seyahat etmek, Arsa çıkmak, Cennete gitmek hadisesi, Türk–Tatar ve Kuzey Amerika Şamanları arasında yaygın olan ortak bir özelliktir..."[13]

Geçmişte olduğu gibi şimdi de tarihî topraklarında yaşayan Saka (Yakut) Türkleri, asırlar boyudur hayvanlarla ilgili kültür zenginliği içinde köklü kültürlerini bugüne kadar yaşatmışlardır. Yakutlar'ın inançlarına göre kainat üç tabakadan ibarettir**.** Mavi Sema, Orta Dünya ve Yeraltı Alemi "Uçmak" olarak da tabir edilen Mavi Sema yedi veya bazen de dokuz katlı olarak anlatılmaktadır. Bu dokuz katlı semanın en üst mertebesine ise sadece çok mahir Şamanlar varabilirler. Yakutlar'ın Karanlık Dünya diye adlandırdıkları yeraltı aleminde ise daha farklı yaratıkların yaşadığı sanılmaktadır. Yakutlar, yeraltı dünyasını tek gözlü, tek kollu, tek bacaklı, bazen iki başlı, sekiz bacaklı, iki kuyruklu atların bulunduğu bir mekân olarak tanımlamaktadırlar.[14]

Mekân değiştirme ve yeraltı dünyasına olduğu gibi semanın çeşitli katlarına seyahat etmek, Yakut Şamanları'nda olduğu gibi, Alaska'daki Kızılderili Şamanları'nda da görülen ortak bir özelliktir. Baffinland'de yaşayan bir Alaska Şamanı, kendisini iple sıkıca bir yere bağladıktan sonra, ruh olarak bedeninden çıkıp seyahat etmeye başladığını anlatır. Kendisine yardımcı olan bir ruh vasıtasıyla Ay'a gittiğini söyler. Ay'da ana kapısı Deniz Aygırı'nın derisinden yapılmış bir yerden geçerek bir eve girdiğini ve orada birçok maceralardan sonra tekrar geriye döndüğünü belirtir. Baffindlan'deki bu Şaman'ın ruhu seyahatinden sonra tekrar bedenine girer ve Şaman canlanır. Sonunda Alaska Şamanı kendisini sıkıca saran iplerden kimsenin yardımı olmadan kurtulur ve seyahati boyunca başından geçenleri etrafında kendisini dinleyenlere anlatır.[15]

Kuzey Amerika Kızılderilileri kabileleri arasında Şamanizm tamamen dinî yaşayışı temsil eder. Kızılderili Şamanları'nın toplum içinde ruhanilîk ve üstünlük sıfatı vardır ve genel manasıyla "büyücü" ve "üfürükçü"lerden tamamen farklıdır. Kızılderili Şamanları'nın yüksek derecede ruhanîlik gücünün olmasına rağmen, hiçbir zaman toplumda dinî inançları kendi tekelinde toplama ve ruhanîliğinden dolayı toplumda bir baskı unsuru yaratma ve hükmetme eğilimi göstermez. Kızılderili Şamanı, kendi kabilesinin sosyal yasalarına ve geleneklerine çok sıkı bağlı örnek bir insan olarak kabilesinde saygı ile anılır ve hürmet görür.

Kuzey Amerika Kızılderili Şamanları'nın çok yüksek tabiat üstü gücü olduğuna inanılır. Kızılderili Şamanı bu insanüstü gücünü, kendisinin mensup olduğu Kızılderili kabilesinin insanlarına her sahada yardım etmek için kullanır. Bir Kızılderili Şamanı'nın kabilede iki önemli görevi vardır, bunlardan birincisi hastalananları iyileştirmek, ikincisi ise içinde yaşadığı toplumun çıkarları ve yararına işler başarmaktır.[16]

---

[13] Mircea Eliade, op.cit., s.292.

[14] N.S. Grokhov–Yuryung Uolan, Yakutskaya Skazka, Izvestiva Vostochno Sibirskogo Otdelo, Ruskogo Geograficheskogo obshchtva, t.XV, 1984, s.45a.

[15] Franz Boas, "The Central Eskimo" 6th Report of the Bureau of American Ethnology, Washington D.C. 1884–58, Published 1888, s.598.

[16] Willardz Park. Shamanism in Western America, Chicago, 1938, s.9.

Kuzey Amerika Kızılderili Şamanları, kendilerinin tabiatüstü büyük güce sahip olduklarına inanır ve bunu göstermekten geri kalmazlar. Kendilerinde mevcut olduğuna inandıkları bir insanüstü gücü hiçbir zaman başkalarına zarar vermek maksadıyla kullanmaktan devamlı olarak kaçınan Kızılderili Şamanları yaptıkları işten daima emin olduklarına inanırlar.

Kuzey Amerika Kızılderili Şamanları, kendilerine getirilen veya tedavi etmek istedikleri hastaları bu hastalıklara sebep olan kötü ruhları defetmek için okudukları dualarla iyileştirmek yolunu seçerler. Apachi (Apaçi) Kızılderilileri'nin ulu Şamanı Amerikan antropologlarından Albert B. Reagan ile yaptığı sohbetinde ona aynen şunları söyler: "Benim beyaz kardeşim... Belki bana inanmayacaksın ama ben çok büyük bir güce sahibim. Ben hiçbir zaman ölmem. Beni kurşunlasan bile o kurşun bana isabet etmez... Eğer bıçağını çıkarıp benim gırtlağıma soksan, o bu taraftan girer, kafatasımı deler, o bir taraftan çıkar... Gücüm sonsuzdur. Eğer ben birisini gerçekten öldürmek istesem, ona sadece elimle dokunmam kâfidir. Gücüm sonsuzdur. Tanrı'nınkine eşittir..."[17]

Kuzey Amerika Kızılderili Şamanları'ndan herhangi birisi tedavisine başlamadan önce, hastasını iyice yoklar. Sonra hastasını iyileştirmek için gereken işlemler başlar. Söğüt ağacından kesilmiş, takriben 1.5 metre uzunluğundaki asasını hastanın başının üzerinde bir yere koyar. Kızılderili Şamanı, bu asasının başını değerli Kartal telekleri ile donatır. Bu "Kartal Tüylü" asa ilk gece hasta ile aynı yerde kalır. Şaman'ın hastanın yanında bıraktığı bu asasına temiz olmayan şeylerin dokunmasına asla izin verilmez. Eğer Şaman'ın bu asasına herhangi bir köpek dokunursa, o anda Şaman hasta olur.

Şaman hastanın evine akşam takriben 21.00'de gelir. Şaman kendisiyle beraber tercümanını da getirir. Bu tercüman, Şaman'ın mırıltı halinde söylediklerini hastanın sahibine açıklar. Bazen Şaman'ın yardımcısı sıfatıyla merasime iştirak eden şahıs, bir ilâhi söyleyerek kendisini hazır bulunanlara tanıtır. Bazı Kızılderili Şamanları iyileştirmek istediği hastanın evine bazen kendisi ile birlikte bir tane de yardımcı Kadın Şaman getirir. Bu kadın bazen Şamanla birlikte, bazen de yalnız dans eder.

Şaman hastasının yanına ayak yalın ve beline kadar soyunuk olarak yaklaşır ve alçak sesle ilâhiler mırıldanmaya başlar. Hastanın olduğu odada, duvarın dibine sıralanmış olanlar, Şaman'ın yardımcısının direktifi ile Şaman'ın söylediklerini tekrar ederler. Şaman bu ilâhilerin hepsini irticalen söyler ve merasim bittikten sonra onların hiç birisini hatırlamaz. Şamanlar bu sözlerin ilâhî gücünün olduğunu ve hastanın yanı başına yerleştirilen "Kartal Tüylü Asa" tarafından kendisine iletildiğini söyler.

Bir müddet sonra Şaman ayağa kalkar ve evin ortasındaki ateşin etrafında dönmeye başlar. Eğer Şaman bu merasime kendisi ile bir tane de yardımcı Kadın Şaman getirmişse, o da Şaman'la beraber ateşin etrafında döner. Şaman sonra tekrar yerine döner ve oturur. Piposunu yakar. Kendisi birkaç defa bu pipodan çektikten sonra, piposunu orada bulunanlara verir, onlar da bu pipodan peş peşe birer–ikişer defa tüttürürler. Bütün merasim boyunca ilâhilerin okunması devam eder.

Eğer hasta kendinde değilse, o zaman hasta "Ruhunu kaybettiği" için hasta olmuş demektir. O zaman Kızılderili Şaman'ı "trans" yani "Yayık" durumuna geçer. Eğer hastalığın sebebi "ruhun kaybolması"ndan kaynaklanıyorsa, o zaman Şaman kendisine bu gücü veren asıl ilâhi "kaynak" ile temas kurar ve bu hastalığın nasıl iyileştirileceğinin yollarını görüşür. Eğer Şaman son derece güçlü ise, bu son tedavi safhasına teşebbüs eder.

[17] Albert B. Reagan, "Notes on the Indians of the Fort Apache Region" American Museum of natural History, Antropological Papers, XXXI Part: New York, 1930, s.391

Şaman'ın ruhu bedeninden çıkar ve hastalığın çaresini aramak için seyahat eder. Şaman'ın ruhu bir müddet sonra seyahatinden döner ve Şaman kendine gelir, orada bulunanlara olanları anlatır. Şaman seyahatinde gördükleri delillere dayanarak hastalığın sebebini anlatır ve çaresini söyler. Eğer Şaman bu seyahatinde bir kasırgaya rast gelmişse, bu hastalığa "kasırga" sebep olmuş demektir. Eğer Şaman bu seyahatinde bir "çiçek" tarlası içinde gezinmişse, hastalığın çaresi var, eğer gezindiği tarlada çiçekler solmuşsa o zaman hastanın ölümü kaçınılmazdır, hastalığın çaresi yok demektir.

Çıktığı "ruhi" seyahatten geri dönen Şaman, kendisine tam manasıyla gelinceye kadar, devamlı olarak ilâhiler söylemeyi sürdürür.

Eğer hastalık, hastanın bedenine dışarıdan giren bir maddeden dolayı olmuşsa. Şaman hastadan kan alır Şaman çoğu zaman bu kan alma işlemini ya bir kemik parçası, yahut da söğütten yapılmış bir ağaç tüp vasıtasıyla yapar. Şaman elindeki bir çıngırağı kuvvetlice çalıp, tercümanı vasıtasıyla orada hazır bulunanlar susturuluncaya kadar. Şaman'ın söylediği ilâhiler topluca tekrar edilir. Şaman hastadan kan alıp, onu bir deliğe boşalttıktan sonra, merasimi devam ettirir. Yine piposundan birkaç defa çeker, ateşin etrafında dans edip dönmeye başlar. Tekrar kan alır. Bu kan alma işlemi, Şaman'ın hastayı iyi yapacak asıl objeyi buluncaya kadar devam eder. Bu bazen bir kertenkele, bir böcek veya bir solucan olabilir. O objeyi bulan Şaman onu derhal bir çukura atar ve üzerini hemen toprakla kapatır. İlâhiler söyleyip piposunu içmeyi gece yarısına kadar devam ettirir. Orada bulunanlara yemek verilir. Şaman verilen yemekten yemez. Yere bu yemekten düşürülmemesine çok dikkat edilir. Artan yemek olursa, bir yere gömülür.

Güneş doğmadan önce bu merasime son verilir. Merasim sona erdirilmeden, Şaman orada bulunanların hepsini yanan ateşin etrafında bir müddet dans ettirir. Bu dansa ve ilâhiler söylenmesine Şaman öncülük eder. Şaman sonra hastanın iyileştirilmesi için gereken şeyleri hastanın sahibine söyler. Boya ile hastanın vücuduna hangi şekillerin çizilmesi gerektiğini Şaman hasta sahiplerine bildirir ve hastanın evinden ayrılır.[18]

Yakut Şamanları'nda "Ana Hayvan" veya "Hayvan Ana" ve bu arada eski Şamanların yaşayan ruhu büyük rol oynar. "Hayvan Ana", Yakut Şaman'ına görünmeyen bir ruh şeklinde yardım eder. Bu ruh kendini ölüm veya doğum anlarında gösterir. Yakut Şamanları'na yardım eden gizli ruh, "Hayvan Ana", çoğu zaman tüyleri demirden bir kuş şeklinde görünür. Tüyleri demirden olan bu koruyucu kuş şeklindeki "Hayvan Ana" Şaman'ın sahip olduğu ağacın bir dalında tüner.[19]

Ob–Uygurlar'dan olan Hanti ve Mansi'lerde, Şaman'ın mutlaka yedi tane yardımcı hayvanı olmalıdır. Hayvan şeklinde kendisini gösteren yardımcı ruhlar. Şaman'a çeşitli zorluklarda yardım ederler. Coğrafyanın değişmesi ile Şamana yardım eden bu hayvanların da türleri coğrafyaya bağlı olarak değişir.

Şamanlara yardım eden yedi yardımcı hayvan ruhu genellikle; Ayı, Geyik, Kurt, At, Yılan, Balık veya Kuş şeklinde görünür. Kuş şeklindeki ruhlar, Kuzeye doğru gidildikçe Kartal ve Baykuş şeklinde kendini gösterir. Sahillere yaklaştıkça, bu hayvanlar, Şaman'ın su altındaki seyahatine yardım eden çeşitli deniz hayvanları şeklinde görülürler.[20]

Yakut Şamanları'nın, ruhî seyahat ve hastaları iyileştirmek için giriştikleri uğraşta kendisine yardım eden "Hayvan Ana" şeklindeki varlıklarla münasebetleri oldukça karmaşık görünür. Öbür dünyaya, yeraltı dünyasına ve denizlerin altındaki seyahatlerinde Yakut

[18] Willard Z. Park, obt.cit., s.52–55.
[19] Anna Leena Siikala–Mihaly Hoppal, Studies on Shamanism, Budapest, 1992, s.8.
[20] Ibid, s.9.

Şaman'ına yardım eden ruhlar Şaman'la beraber seyahat ederler. Şaman'a seyahatinde yardım eden ruh, coğrafyaya bağlı olarak o yörenin bilinen bir hayvanı kılığında eşlik eder.

Yakut Şaman'ı, kötü ruhlara karşı uğraş verirken onlarla, "Hayvan Ana"lardan birinin kılığına girerek savaşır. Bu hayvanlar çoğunlukla geyik olmaktadır. Yardımcı ruhlar Yakut Şaman'ına öbür dünyaya yaptıkları seyahat ve mücadelesinde yardım eder.

Yakutistan'da Türk Şamanların yaptıkları dinî ayinlerde kullandıkları en önemli alet ellerinde çaldıkları "davul"dur. Yakut Şaman'ı, öbür dünyaya veya yeraltı dünyasına herhangi bir sebeple seyahat ederse, elinde çaldığı davulla kendisine yön tayin eder. Bazen Şaman'ın yardımcılığını yapan başka bir şahıs, Şaman'a yol göstermek için devamlı olarak davul çalar. Davulun sesini katip eden Yakut Şaman'ı öbür dünyadan veya yeraltı dünyasından yeniden ışıklı dünyaya geri döner. Davulun sesi kesilirse, Şaman öbür dünyadayken yolunu şaşırır ve yeraltında kalabilir.

Davul, Yakut Şaman'ının yeraltı dünyasında yaptığı seyahatinde ona yol gösterir. Yakut Şaman'ını öbür dünyaya seyahatinde elindeki davul, Şaman'ın bindiği "At", elindeki tokmağı ise "Kamçı"sıdır. Şaman'ın davulu, onun üzerine binerek yol aldığı ve bazen de gökyüzüne uçuşunu sağlayan en önemli bir unsurdur.[21]

Yakut Şamanlarının öbür dünyaya ruhlarla konuşmak için gittikleri seyahatte kullandıkları davulun kasnağı ve elindeki tokmağı çok önemli bir unsur olarak görülür. Şaman'ın elindeki davulun etrafındaki çıkıntıların sayısı, Yakut Şaman'ının gücünü ve "mertebesi"ni gösterir. Şaman'ın elindeki davulun kasnağı ve tokmağı, Yakut Türkleri'nce çok mukaddes bilinen "Hayat Ağacı"nın dallarından yapılmıştır. Yakut Şamanı'nın elindeki davulun kasnağına gerilen deri ise, Şaman'a yardım etmek maksadıyla hayvan şekline girmiş "Ulu Ruhlar"ı temsil etmektedir. Yakut Şamanlarının kullandıkları davul–tokmaktan başka dikkati çeken en önemli unsurlardan biri de onların giydikleri elbise ve takındıkları bazı fetiş ve gerdanlıklardır. Şamanların giydikleri kıyafetler, Orta Asya, Kuzey Asya ve diğer bölgelerde birbirinden farklıdır.

Kuzey Amerika'da yaşayan Inuit Şamanları ile Kuzey–Batı Sibirya Şamanlarının kıyafetlerinde büyük benzerlikler görülür. Kuzey–Batı Sibirya Şamanları ile Nentsy (Samoyed) Şamanları'nın giydikleri "baş bezekler**i**" büyük benzerlikler gösterir. Kuzey Amerika'da Bering Boğazı civarında yaşayan Kızılderili kabileleri ile Orta Asya, Güney Sibirya ve İç Asya Şamanlarının baş bezemeleri arasında büyük paralellikler vardır.[22]

Yakut Şamanlarının giydikleri elbiseler dabaklanmış ve hasıl edilmiş deri veya dokuma kumaştan yapılmaktadır. Şaman elbisesinin üzerine çeşitli şekillerde kesilmiş, demir, metal, kemik, bunlardan başka insan ve hayvan ruhunu temsil eden, kumaştan kesilmiş insan veya hayvan şeklindeki figürler asılmıştır.

Yakut Şamanlarının sırtında, onların karanlık dünyaya yapmakta oldukları seyahatte yoluna ışık tutsun diye, metalden kesilmiş "ay" ve "güneş" şeklinde parçalar dikilir. Metalden kesilmiş ay ve güneş şeklindeki diskler, Yakut Şamanı'nın elbisesinin sırtını süsler. Yakut Şamanı'nın baş bezeğine, elbisesinin kollarına dikilen tüyler ve baş bezeğine ilave edilen geyik boynuzları, Yakut Şamanı'nın kullandığı hayvan ruhlarının kaynağını belirler. Bu tüy ve boynuzlardan, Yakut Şamanı'nın hangi hayvanların ruhundan yararlandığını öğrenmek ve anlamak mümkün olur.

Altay bölgesindeki Şamanların elbisesini "kartal" ve "baykuş" teleği Kuzey Sibirya'da ise, geyik boynuzu, Samoyed ve Ket'lerde ise, Ayı Tırnağı kullanılır.[23] Yakut Şamanları

[21] Ibid, s.9.
[22] Ibıd, s.10.
[23] Ibid, s.10.

elbiselerine demir ve metallerden başka çeşitli hayvan kemikleri de asmaktadır. Yakut Şamanı'nın dini merasimlerde giydiği elbisesi başka bir kabileye verilemez veya satılamaz. Şamanın kullandığı ve üzerinde sembollerini taşıdığı yardımcı hayvanların ruhları, ancak o Şaman'ın mensup olduğu yöre ve kabileye aittir.

Eğer Yakut Şamanlarından birisi kendisine yardım eden ruhları serbest bırakmak istiyorsa, o zaman sırtındaki Şaman hırkasını çıkarır ve ormanda bir ağacın dalına asar. Şaman'a yardım eden ruhlar, kendi rızaları ve istekleri ile Şaman'ın elbisesinden ayrılır ve arzu ettikleri herhangi bir Şaman'ın merasim elbisesinde yer alırlar.

Kuzey Amerika Kızılderili kabilelerinden Achomawi (Açomavi) kabilesinde Kızılderili Şamanı, yaptığı merasimde bazen kendisini kaybeder ve trans durumuna girer. Trans durumunda kendisine yardım eden ruhlarla konuşur. Hastaya teşhisini koymasında Şaman'a yardım eden "Ulu Ruh"tur.

Achomawi Kızılderili Şamanı'nın iyileştirmek için sıraladığı hastalar altı grupta toplanır.

1. Belli bir kaza sonucu yaralanan veya hastalananlar,
2. Bir yasağı veya tabuyu bozduğu için ceza olarak hastalananlar,
3. Devlerin ve büyük canavarların sebep olduğu hastalıklar,
4. "Vücutta biriken pis kandan" dolayı hasta olanlar,
5. Başka bir Şaman tarafından zehirlenerek hasta olanlar,
6. Ruhunu kaybettiği için hasta olanlar.

Şaman bu hastalıklara tutulmuş olanlardan birini iyileştirmek için akşam hasta olan insanın evine gider. Şamanın tedavi seansı bu evde gelişmeye başlar. Şaman yere serilmiş bir kilim üzerine yatırılmış hastanın yanı başına diz çöker. Hastanın başını doğuya çevirir. Achomawi Şamanı yarı kapalı bir gözle devamlı olarak ilâhiler okuyup mırıldanmaya başlar. Sonra Şaman içinden gelen acı bir sesle yüksekten ilâhi okumayı sürdürür. Şamanın sesi giderek daha da yükselir ve gür çıkmaya başlar. Sonra tekrar sesi alçalır ve mırıltı halini alır. Merasimde hazır bulunanlar bu süre içinde hiç ses çıkarmazlar. Şaman henüz kendi gücünü aldığı "Ulu Ruh"la kontak kuramamıştır. Ulu Ruh belirli Ulu Dağ zirvelerinde, belki uzak gecelerde, belki de Şamanın çok yakınında bir yerdedir. Şaman söylediği ilahi ve dualarla "Ulu Ruh"u kendisine yardım etmesi için çağırmaktadır. Şaman bu duasını belki otuz defa tekrar eder Şaman aniden iki elini birbirine çarpar ve orada hazır bulunanların hepsi susar. Odayı bir ölüm sessizliği kaplar ve Şaman kendisine yardım etmek isteyen "Ulu Ruh"la konuşmaya başlar. Sanki sağır birisine söz anlatmaya çalışıyormuş gibi, Şaman çok yüksek bir sesle konuşur ve kelimeleri yutmadan düzgün bir şekilde söyler. Herkes Şamanın Ulu Ruhla ne konuştuğunu tam olarak anlar. Kısa ve öz cümlelerle konuşan Şamanın sözlerini yanındaki tercümanı kelimesi kelimesine tercüme eder. Şaman kendisi ile konuştuğu Ulu Ruhun söylediklerini tekrar ederek odada bulunanlara Ulu Ruhun ne söylediğini bildirir. Şaman gözlerini açar ve yardımcısından piposunu getirmesini ister. Piposundan birkaç kez çeker. Odada bulunanlar da tütünlerini yakar. Bu bazen saatler sürer ve bazı hallerde Şaman çaresini bulamaz ve hastayı tedaviden vazgeçer. Bazen Şamanın yardımcısı Ulu Ruh hastalığa bir çare bulamaz ve Şamana söylemez. Bu durumda hasta ya daha güçlü bir Şaman tarafından zehirlenmiş veya onlar korkmuşlardır. Hastalığın çaresi bulunduktan sonra Şaman tedaviye başlar. Şaman hastadan kan alarak, hastalığı tedaviye çalışır. Şaman hastanın kan alınan yerinden bazen dişi ile bazı şeyler çıkarır, bu bazen bir demir tel, iğne, çivi veya siyah–beyaz ip olabilir. Achomawi Kızılderilileri'nden bazıları Şamanın bu objeleri hastanın kanından çıkardığına inanmadıklarını belirtir. Şamanın bunları ağzına önceden doldurduğunu ve hastayı iyi etmek için bu yola baş vurduğunu kaydederler. Şaman, hastadan emip yere tükürdüğü kanın tamamen kirli kan olduğunu

söyler. Şaman ilk emdiği kanı avucuna tükürür ve hastalığın bu kanda olup olmadığına bakar. Kendisine yardım eden Ulu Ruhların çok yorulduklarını kaydeden Şaman, "Çok susadılar, benden içecek bir şeyler istiyorlar. Kan içmek istiyorlar" der.[24]

Achomawi Kızılderili Şamanı'ndan farklı olarak, British Colombia'da yaşayan Shushwap (Şuşvap) Kızılderili Şamanı, başına özel başlığını giydikten sonra, deliler gibi ilâhiler söyleyip dua etmeye başlar. Soluk–soluğa kalıncaya ve kan–ter içinde yoruluncaya kadar dans eder. Sonunda Şaman kendisine yardım eden Ulu Ruh'la temas kurmayı başarır. Sonra hastanın yanına uzanır ve hastanın ağrıyan yerinden ağzı ile kara kan emmeye başlar. Şaman sonra bir telek çıkarır, hastalığa sebep olan nesneyi ortadan yok etmek için ağzında biriktirdiği hastanın kara kanını bu teleğe doğru hızla tükürür.[25]

British Colombia'da yaşayan Thompson Kızılderilileri'nin Şamanı maskesini taktıktan sonra, ulu babalarının takip ettiği eski anenevi yolu takip ederek ölüler diyarına varır. Eğer orada hasta olan şahsın "hasta" ruhunu bulamazsa, Hıristiyanlığı kabul etmiş olan Kızılderililerin mezarlığına gider, hastanın kaybolan ruhunu oralarda aramaya başlar. Hasta olan şahsın ruhunu kurtarmak için, Şaman mutlaka hayaletlerle mücadele etmek mecburiyetindedir. Şaman tekrar yeryüzüne döndüğünde hastanın ruhunu kurtarmak için verdiği kavgada akıttığı kanlara, hayalet ve devlerin kanına batmış olan elindeki asasını ve gürzünü hastanın yanında bekleyenlere gösterir. Nootka Kızılderili kabilesinde Şaman deniz ruhlarının çaldığı hastanın ruhunu getirmek için trans vaziyetinde okyanusa dalar ve oradan geriye tamamen ıslak elbiselerle gelir. Bazen Şaman'ın burnundan kan açılır, bazı hallerde ise çalınmış ruhu kartal teleğinde geri getirir.[26]

Yuma Kızılderilileri'nde hasta bir kadın bir Şaman tarafından tedavi olduğunda başından geçenleri sonra etrafındakilere anlatır. Kadın bu merasim sırasında kendinden geçer. Ancak saatler sonra kendine gelir. Başından geçenleri anlatırken, kendisinin yakın akrabalarından birisinin atının terkesine (arkasına) bindiğini görür. Onun atına bindiği bu akrabası yıllar önce ölmüştür. Kadınla birlikte birçok atlı vardır. Bu atlılar Yuma Kabilesinin olduğu köye doğru koşmaktadır. Yuma kadını bunların arasından sağlığında gördüğü birçok insanı tanır. Onların hepsi bu kadının yanına gelirler, sonra sanki bütün köy yanıyormuş gibi kadın büyük bir dumanla karşılaşır. Kadın kendisine gelir ve o anda yanında kendisini tedavi etmekte olan Şamanı görür.[27]

Kırgızlar'ın tarihi Manas Destanı'nda da Şamanın, bir hastayı tedavi ederken yardım istediği bazı hayvanların özelliğini taşıyan destan kahramanlarının varlığını görüyoruz. Manas'ın 40 delisinden bazıları, Şamanın hastasını iyileştirmek için yardımına baş vurduğu bazı ulu ruhları taşıyan hayvanların adları ile anılmaktadır. Manas, 40 delisine ad vererek onları tanıtırken, onların neler yapmaya kadir olduklarını da tek tek açıklar. Manas'ın 40 delisinden "Türsün" ve "Tailak"gece karanlığında bile bir tilkinin izini sürecek kadar mahir, "Kaman" ve "Yapur" ise, karanlık gecede bir kurdun izini gözden kaçırmayacak kadar büyük güce sahiptir. Manas Destanı'nda bu kısım şöyle anlatılır:

"Tülkünün isin janilbas / Türsün, Tailak şütum"

"Karanıda karsaktın isin janilbas / Kaman joipur şütum..."

"Kırk çoronun en jamanı Tas Baimat"

---

[24] Jaime de Angulo, "La psycologie religieuse des Achumawi, IV Le chamanisme", Antropos, XXIII, 1928, s.567–68.

[25] Franz Boas, "The shushwap", Advancement of Science, Sixth Report on the North–Western Tribes of Canada 1980, Published 1891, s.95.

[26] James Teit, "The Thompson Indians of British Colombia", American Museum of Natural History, II. New York, 1900, s.363.

[27] Philip Drucer, The Northern and Central Nootkan Tribes, 1951, s.144.

"Susaganda sen tüşö kalıb çai kainat..."

Manas'ın 40 yiğidinden bazıları, Şamanizm geleneğine bağlı olarak ve gizli ruhlarla bağ ve köprü yaratan hayvanların isimleri ile anılmaktadır. Bu hayvanlar doğrudan doğruya Şamanizm'de adı çok geçen hayvanlardandır. Manas'ın 40 yiğidinden bazılarının adları, "Kurt, Yaban Domuzu, Altın Kartal" olarak anılmaktadır. Manas'ın tek başına bir Şamanda olması gereken bütün unsurların var olması, onun Ulu bir Şaman olduğunu ortaya koymaktadır. Manas'ın üstünlüğünü Er Kökçö ile gökte yaptığı dövüşte galip gelmesinde görürüz. Aynı zamanda Manas, Er Kökçö'nün atının belini, kurbanlık bir atın beli gibi kırar. Bunun yanında Manas'ın öldükten sonra defalarca dirilmesi, onun Şaman olarak gücünü ortaya koymaktadır. Diğer taraftan Manas'a bazı hayvanların yardım etmesi, Şamanizm geleneğine bağlı olarak, onun hayvanlar aleminde yaşayan varlıkların ruhları ile yakından kurmuş olduğu ilişkiyi gösterir. Buna misal olarak, Manas'a yardım eden güçlü canavar, "Ayidaar"ı göstermek mümkündür.

Bunun yanında Manas'ın 40 delisinden Almambet, hareketleriyle bir Şaman olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Manas Destanı'nda Almambet şöyle tarif ediliyor:

"Jölönüs sarı Almam Bet" ..."Tepelerden aşağı uçan Almam Bet"

"Kök yal töbö Almam Bet" ..."Boz yeleli Kurt Almam Bet"

Manas Destanı'ndaki diğer Şamanist unsurlardan biri de Almambet'in gökyüzünde havanın durumunu ayarlayan Şaman olarak resmedilmesidir. Almambet düşmanı Çubak ile karşılaştığında çok sinirlenir. Irçi Sagumbay Almambet'in durumunun değişmesini Manas Destanının akışı içinde şöyle tarifler:

"...Almambet kendisini sıktı, yüzü tamamen değişti. Boğazında derin bir çığlık kilitlenmişti. Burun delikleri soluyarak genişledi, gözleri ölü gözü gibi çukurlarında kayboldu. Ağzından duman fışkırmaya, gözlerinden kıvılcımlar saçmaya başladı, bıyıkları buz gibi sertleşti. Yerinde süratle sekmeye ve bu arada gökyüzünde havanın durumu süratli homurtularla değişmeye başladı. Gökyüzüne kara bulutlar yayıldı. Almambet, gökyüzünün alevlerine karşı bir dev gibi irileşti. Daha sonra fırtına kendisini kar–boranı şeklinde yeryüzüne boşaltmaya başladı. Almambet'in gözleri irileşti. Gündoğan tarafından kopan gök gürültülü bir fırtına ortalığı bir birine kattı. Boran homurdanarak esmeye başladı..."[28]

Tarihte kayıtlara geçmiş ve adı bilinen ilk Şaman, Sümerler'in Destan kahramanı Gılgamış'tır. Orta Asya Türk, Sibirya, Yakut, Altay ve Tuva Şamanlarında olduğu gibi, Amerika Yerli Kızılderili Şamanlarının en önemli aracı "davul" ve "tokmak"tır. Yine tarihte bilinen en eski "davul" ve "tokmak" Sümerler'in zamanında "her şeyi bilmesi" ile tanınan Şaman Gılgamış tarafından kullanılmıştır. Tarihte bilinen en eski yazılı Sümer tabletlerinde, Inanna tarafından Fırat Nehri'nin kenarında yetişen "Kutsal" bir ağaçtan yapılmış "Davul" (Pukku) ve "Tokmak" (Mikku) Gılgamış'a en şerefli bir hediye olarak verilmiştir. "...Gılgamış ve ona zorlu mücadelesinde yardım eden Ereçli'ler birlikte ağacı kestiler ve bu ağacı kendisine taht ve divan yaptırmak isteyen Ianna'ya getirdiler. Ianna, Gılgamış'ın bu kahramanlığına karşılık, bu ağaçtan bir tane "Pukku" (Davul) ve bir tane de "Mikku" (Tokmak) yaptı ve bunları Gılgamış'a hediye etti..."[29]

Sibirya Şamanizmi'nin en canlı bir şekilde yaşadığı ve yaşatıldığı (Yakutistan) Saka Eli'nde Şamanların dinî ve mevsimlik ayinlerde kullandıkları "Davul" ve "Tokmak" Sümer-ler'in Şamanı Gılgamış'ın kullandığı davul ve tokmakla aynı paralelliği göstermektedir. Sümerler'de ve Sakalar'da Şamanların kullandıkları davul ve tokmağın kullanıldığı yer ve maksat aynıdır. Gerek Sümer Şamanları ve gerekse Saka Eli Şamanları, "karanlık" dünyaya

[28] Manas Vol. II, Frunze, 1958, s.148.
[29] Samuel Noah Kramer, The Sumerians, Chicago, 1963, s.1970.

ruhlarla görüşmek için yaptıkları seyahatte, davul ve tokmak Şamanlara "rehberlik" eder. Eğer davulun sesi kesilirse, Şaman, karanlık dünyada kalır ve yolunu bulup yeniden "ışıklı" dünyaya çıkamaz. "...Saka Eli'ndeki Türk Şamanları, dinî ayinlerinde istifade ettikleri ve karanlık dünyaya yaptıkları seyahatlerinde, ruhlarla buluşmak için kendilerine yol gösteren "davul" ve "tokmak" Sakaların mukaddes "Hayat Ağacı"ndan yapılmıştır. Saka Türkleri'nin, Hayat Ağacı'ndan yapıldığına inandıkları Şaman "Davulu" ve "Tokmağı"na derin saygı duymalarının sebeplerinden biri budur..."[30] Şamanizm kültürü ile iç–içe yaşamış toplumlarda, insanların her iki dünyada saygı duydukları ortak nesne, "toprak" olmuş ve özellikle Türk Kültürünün yayıldığı sahalarda ve Amerika Yerli Kızılderili toprakları üzerinde yaşayan insanlar arasında "Toprak Ana" (Mother Earth) olarak anılmış ve saygı gösterilmiştir. Kızılderili ve Türk toplumunun savaşçı fertleri bir savaş veya herhangi bir şekilde yaralandıklarında, yaptıkları ilk iş, "Toprak Ana"nın bağrından, onun şefkatli yüzünden alınan temiz "kuru toprak"la yaralarını ovmak ve kanı durdurmak hareketi olmaktadır. Türk toplumunda ve Kızılderili milleti arasında, anadan doğduğumuzda, göbeğimiz kesildikten sonra, geride kalan kısma "it ağzı" değmesin diye, yine "Toprak Ana"nın bağrına gömülür. Kızılderili Milleti ile Türk Milleti'ninin "Toprak Ana"ya bağlılığı, daha doğarken başlar. Göbeğimiz kesildikten sonra arta kalan ve halk arasında "Eş" olarak nitelendirilen kısım toprağa gömüldüğü an, öldüğümüzde varacağımız son "mekân" tespit edilmiş olur. Kızılderili ve Türk toplulukları arasında ölüler gömüldükten sonra, üzerine "hamile kadının karnı" gibi bir toprak kümesi yığılması, öldükten sonra da tekrar "Toprak Ana"dan vücuda geleceğimizin fikri ortak "sembolizm" ile vücut bulur: "...Ölü gönüldüğünde, Toprak Ana'nın karnındaymış gibi, ölünün üzerine hamile kadının karnına benzeyen, "höyük" veya "kurgan" gibi bir toprak yığılır. Mezara hamile bir kadının şekli verilir."[31]

Orta Asya Türk, Tuva, Altay, Hakas, Televit ve Saka Türk Eli'nde ve Amerika Yerli Kızılderili kabileleri arasında halkın hayatına nizâm veren ve "her şeyi bilen" erdemli kişiler olarak saygı duyulan Şaman'lar, katiyen "büyü" yapmaz ve "nusha" yazmazlar. Şamanların ortak özellikleri incelendiğinde, onları tamamen "ruhlar alemi" ile "ölümlü dünya" arasında sehayat eden ve acı içinde kıvranın "bizlerden biri" olarak görürüz.

Macar ve Türk Şamanlarının ortak özelliklerine baktığımızda, bugün "İslâm"ı tanımış ve "Müslüman" olarak yaşayan Türk topluluklarında bile hâlâ tarihî Türk kültüründen kopmadan, "Şamanizm"in izlerini takip ettiğimiz görülür.

– Şamanlar, çeşitli hastalıkları iyileştirir ve onlara çare bulurlar.

– Şamanlar devamlı olarak süt isterler. Bir insanın boğazına kaçan yılanı geri çıkarmak için bir tasa doldurulan temiz sütten istifade ederler (Bu duruma aynen Kars'ta rastlamaktayız). Macar Şamanları bazen ev ev dolaşarak, kapıları döver ve süt isterler. Sütün zehirlenmeye karşı panzehir olduğu Türk Toplumu tarafından bilinmektedir. Kazakistan ve Kırgızistan'da zehirlenmelere karşı kısrak sütü ve Kımız kullanırlar. Türkiye'de ise süt ve yoğuttan zehirlenmelere karşı panzehir olarak istifade olunur.

– Macaristan "Taltos" dedikleri Şaman, anadan doğduğunda "dişleri" ile doğar. Şaman anadan doğduğunda dişleri vardır.

– Şaman yedi yaşına geldiğinde kaybolur. Şamanların yedi tane yardımcısı vardır.

– Şaman zamanı gelince dünya işlerinden uzaklaşır ve derin uykuya dalar, günlerce uyur.

– Şaman uzun bir zaman kaybolduktan sonra eve gelir ve içmek için süt ister. Eğer içecek süt bulamazsa, etrafta kasırgalar doğurur.

---

[30] E. Emsheimer, Schamenentrommel und Tromemelbaum Ethnos, 1946, s.166.
[31] Ward Rutherford, Shamanism, London, 1986, s.24.

– Şaman daha sonra kaybolur ve yeraltı alemine göç eder.

– Şaman, at yılkıları yetiştirilen bölgelerde at, geyik beslenen bölgelerde geyik ve sığır beslenen bölgelerde ise "Boğa" kılığına girerak mücadele verir.

– Masallarımızda görünen "göklere uçma", yeraltı ve karanlık dünyaya gidip–gelme, tipik Şaman unsurlarıdır.[32]

Bir zamanlar Tsistsistas (Cheyenne)–Çayan Kızılderili devri öncesinde, Algonquians Kızılderilileri ile aynı kültürü paylaşan Kuzey Sibirya ve Sakalar'ın Şamanları ile Cheyenne (Çayan) Şamanlarının ortak özellikleri üzerinde yapılan araştırmada aşağıda belirtildiği gibi paralellikler gösteren bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu mukayeseli karşılaştırmada, benzer olan durumlar "var", benzer olmayan durumlar "yok" şeklinde gösterilmiştir:

	Sibirya	***Cheyenne***
– Kâinatın birden fazla mertebesi vardır	Var	Var
– Her mertebenin kendine ait ruhları var	Var	Var
– Yerin derinliği ve merkezi vardır	Var	Var
– Yerin ruhları hayvanları korur	Var	Var
– Hayvanların ruhları yeraltında yaşar	Var	Var
– Hayat Ağacı	Var	Var
– Gökkubbe dünyanın üzerine atılmış örtüdür	Var	Yok
– Gökkubbe aynı zamanda bir kazandır	Var	Var
– Zühre Yıldızı Semanın kazığıdır	Var	Yok
– Gökyüzünün birçok bögesi vardır	Var	Var
– Gök Tanrı semanın en üstünde oturur	Var	Var
– Gök Tanrı kainatı yaratandır.	Var	Var
– Kâinatın yaratılışı Şamanist bir olaydır	Var	Var
– Kâinatın dört köşesinde dört bekçi vardır	Yok	Var
– Birinci Semadan sonra, ikinci Sema vardır	Var	Var
– Yerin merkezine Mukaddes Dağdan giriş vardır	Var	Var
– Dünyanın ruhuna bağışlanan seremoni	Var	Var
– Seremonide hayvan kılığına giren insanlar	Var	Var
– Merasimde meydanın ortasına dikilen direk Gök Tanrının birliğini sembolize eder	Var	Var
– Baharda tabiatın canlanması ile ilgili merasim	Var	Var

[32] Anne Leana Siikala–Mihaly Hoppal, op.cit., s.159–160.

– Dağda bulunan mukaddes merasim yeri	Var	Var
– Günahlardan arınmak için terleme otağı	Yok	Var
– Dünyanın bir kuş tarafından kurtarıldığına dair inanç	Var	Var
– Dünyayı sulardan kurtaran Mamut	Var	Yok
– Dev yılanlar	Var	Var
– Gök Tanrı'ya adak olarak sunulan kurbanlar	Var	Var
– Gök Tanrı'ya adak olarak sunulan beyaz hayvan	Var	Var
– Aracı ruhların koruduğu Kozmik düzen	Var	Var
– Dünyanın semaya açılan kapısı "Yıldızlar"	Var	Yok
– Ölmüş yakın akraba ve geçmişlerimiz, "Yıldız"	Var	Var
– Yeryüzündeki hareketleri yönlendiren "Yıldız"	Var	Var
– "Yedi" sayısına verilen değer	Var	Var
– "Dört" sayısına verilen değer	Var	Var
– Mevsim değişmesine sebep olan gökteki ruhlar	Var	Var
– Hayvanları koruyan gizli ruhlar	Var	Var
– Hayvanlara hürmet gerektir	Var	Var
– Hayvanların kendileri kurban olmaya hazırdır	Var	Var
– Yeryüzündeki erkek ruh	Var	Var
– Yeryüzündeki dişi ruh	Var	Var
– Değişik bölgelere bakan görevli ruhlar	Var	Yok
– Belirli yerlere bakmakla görevli ruhlar	Var	Yok
– Belirli koruyucu ruhlara yardım eden canlılar	Var	Var
– Ruhun yeniden başka birinde canlanması	Var	Var
– Birden fazla ruha sahip olmak	Var	Var
– Hayvan ve insanlar için özel ruhlar	Var	Var
– Ruhlar hiçbir zaman tamamen yok edilemez	Var	Var
– Ruhlar başka birine transfer edilebilir	Var	Var
– Atalardan miras yolu ile geçen ruhlar	Var	Var
– Ruhun bedenden ayrılmasıyla gelen ölüm	Var	Var
– Bunun hayvanlar ve insanlar için doğru olması	Var	Var
– Ölüm olayının bir kısmında ruh seyahat eder	Var	Var

– İnsan iskeletindeki kemikler tamamen yok oluncaya kadar ruhun bir kısmı cesetle kalır	Var	Var
– İnsan ve hayvan vücutları ruhu geçici tutar	Var	Var
– Ölmüş bir canlının ruhunu herhangi bir fetiş veya figürde toplamak	Var	Var
– Hayvan kemiklerine hürmet konusunda özel kural	Var	Var
– Hayvan cesetlerinin gömülmesi	Var	Var
– Hayvanların yeniden canlanmasına ruhlara bekçilik etmekle görevli olanların mani olması	Var	Var
– İnsan ruhu yeniden canlanmayı reddedebilir	Var	Var
– Ruhlar, düşüncenin hızı ile hareket ederler	Var	Var
– Herşeyin kendisine has bir sesi vardır	Var	Var
– Ağaç ve bitkilerin de ruhları vardır	Var	Var
– İnsan gruplarının olduğu gibi hayvanların da kendilerine ait bölgeleri vardır	Var	Var
– Hayvanlar hürmet edilmesi gereken varlıklardır	Var	Var
– Avlanmak, av hayvanları ve ruhlar aleminin bekçileri tarafından düzenlenen dini merasimdir	Var	Var
– Hayvanlara işkence edenler, koruyucu ruhlar tarafından cezalandırılır	Var	Var
– Bazı insanlar hayvan neslinden türemiştir	Var	Var
– Ayı, yeraltı dünyasıyla yakından ilgilidir	Var	Var
– Ayı ilâhi bir avcıdır	Var	Yok
– Uzaklaştırma merasimi	Var	Var
– Ayıyı uzaklaştırma merasimi	Var	Yok
– Kartal, yukarı semanın kutsal kuşudur	Var	Var
– Turna, yukarı semanın kutsal kuşudur	Var	Var
– Saksağan, yukarı semanın kutsal kuşudur	Var	Var
– Kuğu, yukarı semanın kutsal kuşudur	Var	Yok
– Hayvanlar öldükten sonra insan kılığına girer	Var	Var
– Kurt, hayvanlar aleminin en ustasıdır, ona özet olarak hürmet etmek gerekir	Var	Var
– Özel nedenlerle ruhların beslenilmesi gereği	Var	Var

– Birisinin ruhunun dikkatli olarak ayrılması	Yok	Var
– Birisinin ruhunun Şaman tarafından ayrılması	Var	Var
– Her şahsın koruyucu bir perisi vardır	Var	Var
– Her Şamanın koruyucu meleği vardır	Var	Var
– Şaman atasından kalan koruyucu periye sahiptir	Var	Yok
– Şaman insanüstü gösteriler yapar	Var	Var
– Bir Şaman ruhlar tarafından seçilir	Var	Var
– Şaman, bir ruhu aradığı gibi, başka bir ruh tarafından da aranabilir	Var	Var
– Ruhlar Şamanı seçeceği zaman, o yaşadığı çevresinden ayrılır ve "halvete" çekilir	Var	Var
– Şaman görevini yaparken ruhlarla gezer	Var	Var
– Şamanın gücüne ulu ruhlar karar verir	Var	Var
– Ruh, düşüncelerini insanlara açıklamak için Şamanın kullandığı kelimeleri ve dili kullanır	Var	Var
– Şamanı ilk önce kutsal ruhlar eğitir	Var	Var
– Şamanı, sonra tecrübeli Şaman eğitir	Var	Var
– Şamanın kullandığı eşya ve takıları parlaktır	Var	Var
– Şamanın eşyalarını başkaları kullanamaz	Var	Var
– Şaman öldükten sonra onun eşyaları gömülür	Var	Var
– Şaman maske kullanır	Var	Yok
– Şaman yüzünü boyar	Yok	Var
– Şaman beline kemer bağlar	Var	Var
– Şaman eldiven ve çizme giyer	Var	Yok
– Şaman başına süslü başlık giyer	Var	Yok
– Şamanın davulu vardır	Var	Var
– Şamanın elinde çıngırak vardır	Var	
– Şaman, Kartal, Saksağan, Turna teleği kullanır	Var	Var
– Gökyüzünde uçan Şamanlar vardır	Var	Var
– Şamanlar yıldızları okurlar	Var	Var
– Yeryüzünde görev yapan Şamanlar var	Var	Var
– Bazı Şamanların renkli kuşakları var	Var	Var

– Şamanların yardımcıları bazen maske takarlar	Var	Var
– Kutsal çark (Oxem)	Var	Var
– Hayvan figürleri	Var	Var
– Şamanın yapma bebekleri vardır	Var	Var
– Şaman kainatta her yeri temsil eder	Var	Var
– Şamanlar gizli bir dille konuşurlar	Var	Var
– Şamanlar gizli bir grup oluştururlar	Yok	Var
– Birbirine zıt Şamanlar vardır	Var	Var
– Şamanlar uzak mesafeden istediğini öldürürler	Var	Var
– Şamanlar bölgelerini perileriyle korurlar	Var	Var
– Şamanlar ölülerin ruhunu öbür dünyaya götürür	Var	Yok
– Şamanlar birini diriltmek için ruh getirir	Var	Yok
– Şamanlar kendileri de dahil ölümü kontrol eder	Var	Var
– Şamanlar dini merasimleri yönetir	Var	Var
– Şamanlar derde deva ararlar	Yok	Var
– Şamanların mukaddes direği vardır	Var	Var
– Dini merasimde mabedin ortasında ağaç vardır	Var	Var
– Ağaçta, yedi tane çentik bulunur	Var	Var
– Ağaç, Dünya ağacı olarak bilinir	Var	Var[33]

Amerika Yerli Kızılderili kabilelerinden Algonquians Kızılderilileri tarafından yaşatılan Tsistsistas (Cheyenne), Çayan Kızılderili kültürünün asıl ana kolu 12 bin yıl önce Arktik bölgesinde kök atmıştır. Şamanizm kültürünün Amerika'daki Kızılderili kabilelerinden Algonquian kabilesine taşıyan gruplar, Sibirya'nın kuzeyinde yaşayan insanların en yakın akrabalarıdır. Tsistsistas Kabilesinin her yıl yaptığı "Massaum" merasimleri, bu Kızılderili kabilesine, Avrupa'dan gelerek Amerika'yı işgal edenlerden değil, onların Kuzey Sibirya'da yaşayan akrabalarından hatıra kalmıştır. "...Kuzey Sibirya ve Amerika'daki Kızılderili kabileleri arasında hala yaşayan bu kültür mirası, iki kıtanın her iki yakasında asırlar boyu devam eden materyalist medeniyet yolunu seçenlerin gayreti ile belirli bir müddet için kesintiye uğramıştır. Tsistsistas Kızılderilileri'nin dünya ve kainatı tarif edişleri, diğer Kızılderili kabilelerinden Yuroks, Evenks, Yukagir, Orichis'lerin külür anlayışı ile paralellik gösteren Kuzey Sibirya Şaman kültürünün, ikibin nesil sonra bize kalan kısmıdır. Avrupa'dan gelenlerin Amerika'yı istilası olmasaydı, bu kültür bu kadar derinden tahrip edilmezdi."[34]

[33] Karl II. Sehlesier, The Wolves of the Heaven, Oklahoma, 1987, s.46–49.
[34] Ibid, s.189.